

## ***Socjologiczne spojrzenie na nacjonalizmy***

### ***i konflikty etniczne***

Recenzja pracy zbiorowej *Nacjonalizm oraz konflikty etniczno-narodowe* red. Jolanta Polakowska-Kujawa, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 1999.

Praca zbiorowa pod redakcją Jolanty Polakowskiej-Kujawy stanowi zbiór bardzo interesujących artykułów poświęconych problematyce narodowej i etnicznej współczesnej Europy i Stanów Zjednoczonych. Zbiór ten zawiera artykuły aktorów niemieckich, amerykańskich i polskich po części opisujących głównie nową rzeczywistość etniczną Europy po autodestrukcji ZSRR i runięciu Muru Berlińskiego, po części zaś – -stanowiących próbę teoretycznego ujęcia procesów swoistego renesansu zainteresowania ethnosem w świecie w warunkach określanych przez globalne procesy i lokalne konflikty, w których tło narodowe pojawia się jako czynnik polityczny.

Pracę rozpoczyna artykuł Jolanty Polakowskiej poświęcony relacjom pomiędzy narodem a społeczeństwem obywatelskim w ramach liberalnych i etnicznych koncepcji u teoretyków tej miary co Talcott Parsons, Karl W. Deutsch czy Edward Shills. Uzupełnieniem tej analizy jest następny znacznie obszerniejszy artykuł tej Autorki poświęcony relacjom pomiędzy strukturą etniczną a strukturą społeczną. Pojawia się tutaj bardzo istotny dla problematyki pracy wątek analizy miejsca i położenia społecznego imigrantów ze względu na przynależność etniczną. Relacje pomiędzy strukturą klasową a narodową Autorka podsumowuje stwierdzeniami dotyczącymi reguł rządzących konfliktami na tle narodowym. Najważniejsze stwierdzenie głosi, że w społeczeństwach wielonarodowych konflikty społeczne przejawiają się jako narodowe i rozstrzygane są w zależności od siły narodowej identyfikacji. Ciekawa i mało znana wydaje się klasyfikacja niemieckiego socjologa M. Hallera, który dzieli społeczeństwa na cztery typy ze względu na specyfikę relacji pomiędzy grupami etniczno-narodowymi: homogeniczne pod względem etnicznym, pluralistyczne pod względem etnicznym, takie, w których występują mniejszości i wielonarodowe. Wiele z tego Autora J. Polakowska-Kujawa poddaje szczegółowej analizie na podstawie dobrze dobranych przykładów.

Trzy artykuły poświęcone są współczesnym Niemcom. Michael Bommes analizuje rolę idei państwa narodowego w polityce współczesnych Niemiec. Konstatuje on sprzeczność pomiędzy polityką imigracyjną Niemiec a ideologią państwa jednej nacji, która jest prezentowana przez instytucje państwowe na rozmaitych szczeblach władzy. Następnie Bommes wraz z Jostem Halfmannem dokonują analizy relacji pomiędzy imigrantami a instytucjami niemieckiego państwa opiekuńczego, stwierdzając, że spór o przynależność narodową imigrantów zostaje przekształcony w społeczny opór Niemców wobec rozciągania na nich przywilejów państwa opiekuńczego. Ekskluzja migrantów ze względu na ich odrębność i kulturę etniczną idzie w parze z powrotem semantyki narodowej w Niemczech. Myślę, że wnioski tych Autorów nie są zbyt daleko idące w obliczu, choćby zwycięstwa wyborczego J. Heidera w sąsiedniej Austrii zbudowanego na, oględnie mówiąc, niechęci do migrantów. W jeszcze jednym tekście Jost Halfmann dokonuje analizy debat publicznych o obywatelstwie w Niemczech i ostatnich ekscesów w stosunku do emigrantów, które sprowokowały i zasadzie *ius sanguinis*, rządzącej praktyką administracyjną Niemiec. Halfmann podkreśla, że przybycie ostatniego etnicznego Niemca spowoduje konieczność zarzucenia tej zasady i wychowywania w poszanowaniu wielokulturowości.

William Kuvlesky poświęca swój artykuł sytuacji grup mniejszościowych w Ameryce. Formułuje tezę, że negatywne aspekty statusu mniejszościowego (marginalizacja, napiętnowanie społeczne) niekoniecznie muszą być uwarunkowane przez etniczność. Spektrum relacji i postaw pomiędzy większością i mniejszościami jest spore: od izolacji i separacji, poprzez pasywną akceptację, interakcję, związki społeczne, do asymilacji i aktywności w walce o prawa obywatelskie. Autora jednak interesują nade wszystko przejawy dominacji i dyskryminacji w społeczeństwie amerykańskim wobec wszelkiego rodzaju grup mniejszościowych, w tym także dyskryminacja etniczna i rasowa.

Znacząca część tej pracy poświęcona jest kwestii narodowej na postrdzieckim wschodzie Europy. Są to kwestie na ogół mało znane. Dwa artykuły Ryszarda Paradowskiego dotyczące idei eurazjatyzmu oraz faszyzmu rosyjskiego ukazują podstawę imperialnego myślenia i wprowadzają czytelnika w świat mało zrozumiałych idei słowianofilstwa czy wręcz ponurych przewidywań o zwycięstwie „czarnej sotni”. Przekonujemy się o nośności tych idei i doskonałej ciągle ich filozoficznej podstawie. Autor analizuje poglądy czołowego przedstawiciela eurazjatyzmu Lwa Karsawina na szerokim tle historycznym (poglądy N. Trubieckiego) i współczesnym (poglądy Sołżenicyna). Myśl prawicowa w Rosji opiera się

na podstawach idealistyczno-imperialnych. Natomiast drugi artykuł o faszyzmie ukazuje sylwetki i poglądy czołowych rosyjskich faszystów i przedstawicieli kręgów ich popierających (Kazem Beka i Barkaszowa i jego Rosyjskiej Jedności Narodowej). Ruch przeciwko „wampirowi zachodniej cywilizacji”, który pożera rosyjską duszę okazuje się, według Paradowskiego, być doskonale zorganizowanym i czeka na dogodną okazję, aby ukazać swoją siłę. Dziwne wydaje się jednak, że Autor nie wspomina nawet o Żyrynowskim, najbardziej znanym rosyjskim faszyscie, a bardzo niewiele o Rosyjskiej Narodowej Partii Republikańskiej. Niemniej lektura tych tekstów, bardzo filozoficznych, pozostawia wrażenie niepokoju.

Joachim Osiński opisuje nową semantykę narodową, którą wprowadziła pieriestrojka do kwestii narodowej w ZSRR i której konsekwencje występują obecnie w Rosji. Autor przytacza terytorialne uwarunkowania obecnych i potencjalnych konfliktów w Rosji. W tym tekście ważne są także analizy demograficzne i tabele dotyczące liczebności poszczególnych mniejszości w byłym ZSRR i w Rosji, gdyż dają one obraz wielkości problemów przed jakimi stoją jej władze, władze państw powstałych po rozpadzie ZSRR, a pośrednio - cała Eurazja.

Jerzy Waszkiewicz dokonuje - w bardzo skrótowy sposób - porównania sytuacji mniejszości białoruskiej w Polsce i mniejszości polskiej na Białorusi. Kontrowersyjne tezy dotyczące przesłanek konfliktów, zwłaszcza na Białorusi, wymagają szerszego uzasadnienia, przykładowo teza o możliwości ideologicznej manipulacji przez obecne władze Białorusi w celu zantagonizowania stosunków etnicznych pomiędzy większością białoruską a mniejszością polską.

Urszula Kurczewska podejmuje próbę określenia stosunku elit politycznych w Polsce do problematyki europejskiej i europejskości. Wydaje się jednak, że przyjęta przez Autorkę metoda prezentacji bardziej zaciemnia, niż rozjaśnia ten obraz. Analizy składają się bowiem z dosłownie kilku zdań omawiających „europejskość” w programach partii polskiej sceny politycznej. Należy przy tym oddać Autorce sprawiedliwość, że dobrze dobrane tytuły podrozdziałów uwzględniają ważne problemy tożsamości narodowej Polaków versus wspólna Europa

W recenzowanym zbiorze przedstawiono ciekawe rozmaite wątki dotyczące socjologii narodu, które nawet jeśli nie tworzą jednolitej całości, to zawierają potencjał heurystyczny. Należy docenić wielostronność ujęcia problematyki etnicznej (z punktu widzenia polityki, socjologii, demografii i filozofii).

Tadeusz Popławski